

Yleisurheilun yhdeksän historiaa

Kun ruotsalaiset harrastavat "vapaaurheilua", saksalaiset ja italialaiset "kevyttä atlektiikkaa", suomalaisilla on "yleinen yleisurheilunsa".

Tai näin ovat saaneet luvan uskoa arvovaltaisen kirjoittajakunnan kokoaman ensyklopedian lukijat. Hakusanan *sport* on laatinut Esa Sironen, ja alkutekstissä hän arvatenkin puhuu pelkästä "yleisurheilusta". Englanniksi käännettäessä termistä on sitten tullut *general athletics*, mikä ei sillä kielellä tarkoita yhtään mitään.¹

Lapsus ei ole vain viehättävä; se on myös paljastava. Se kertoo yleisurheiluksi kutsutun urheilumuotojen yhteenliittymän ongelmallisesta eli mielivaltaisesta luonteesta. Kun nyt esittelen ja arvioin yleisurheilun (lähinnä) kotimaista historiankirjoitusta, sijoitan terminologisen osuuden artikkelin loppuun. Sitä ennen tarjoan kahdeksan toisiaan täydentävää lähestymistapaa – luku on jälleen mielivaltainen, mutta ainakin otsikko saa sen myötä soinnikkuutta.

Miten yleisurheilun historiaa on siis tähän mennessä kirjoitettu? Millaisia haasteita tutkimuksella olisi vielä jäljellä?

Numeroiden virrasta naurettaviin mutkiin

Niin sanotulle suurelle lukijakunnalle yleisurheilun historia on nimien ja numeroiden kahlitsematonta vyörytystä. Mestarit vaihtuvat, ennätykset kaatuvat, tilastot uusiutuvat, *siis* kehitys edistyy. Martti Jukola teki tämän historiankirjoituksen lajin tunnetuksi, ja viime vuosikymmeninä siinä on kunnostautunut erityisesti Matti Hannus.

Kutsun sitä *numerohistoriaksi*. Siihen voidaan kenties sisällyttää Ossi Viidan massiivinen Ritola-tutkimus Suden hetkiä, mutta huomattavasti yleisempiä ovat journalistiset katsaukset,

historiikit ja elämäkerrat. Kilpaurheilija ja filosofi Lauri Pihkala osasi varoittaa urheilukirjallisuuden tietystä suuntauksesta jo sata vuotta sitten: "Jos tahdomme jotain oppia urheilun vaiheista saada, ei niiden kertominen saa suinkaan supistua miksikään voimannäytteiden luetteloksi", hän kirjoitti Urheilijan oppaan alkusanoissa. "Kaikkien 'Väkevien Mattien' lateleminen on yhtä vähän urheilun historiaa kuin 'merkilliset tapaukset ja tappehut' valtiohistoriaa (...)." ²

Journalistikirjoittajat Jukolasta alkaen eivät tietenkään esiinny tutkijoina; he katsovat vain tarjoilevansa kovia faktoja (pehmeillä adjektiiveilla vuorattuina). Mutta tulkintoja hekin tekevät – kuten ovat tehneet tilastoteosten uutterat kokoajat Risto Karasmaa ja Esa Laitinen. ³ Tämä on sinänsä luvallista ja suotuisaakin. Ongelmat alkavat sillä hetkellä, kun tulkinnat perustuvat edeltävän numerohistorian näkemyksille, eli lukeneisuus rajoittuu aikaisempien harrastelijahistorioitsijoiden tuotteisiin. Tästä huolimatta jotkut urheiluhistorian tutkijat ovat nojanneet näihin kirjoittajiin lähteinään, mikä on melko nurinkurinen käytäntö, sillä vaikea olisi kuvitella sanokaamme taloushistorioitsijoiden ammentavan pörssi uutisten senttaajien sivutöinä tekemistä lukemistoista.

Numerohistoriaa ei silti tulisi ignoroida. Kriittisen tutkimuksen olisi nimenomaan tartuttava Jukolan ja tämän perillisten tuotantoon. Millaisin argumentein kilpaurheilun ilosanomaa on julistettu? Mitkä suostuttelukeinot ovat käytössä, kun ihmisen loikkaaminen joustavan kepin varassa viiden metrin korkeuteen nähdään superlatiiveja edellyttävänä tempuna?

Numerohistorian hieman vaativampi aste voisi olla *järjestöhistoria*. Useimmiten se tarkoittaa juhlakirjoja sekä virallisia historiikkeja, tässä tapauksessa Suomen Urheiluliiton (SUL) sitaattia julkaisuja. Sellaisia ovat Paul Sirmeikön ja Sulo Kolkan takavuosina tekemät historiikit, mutta ne lukeutuvat sittenkin numerohistorian piiriin, teosten painopisteen levätessä tulosluetteloiden parissa.

Reijo Häyrisen Suomen yleisurheilun historia vuodelta 1987 on nimeään myöten uhkarohkea yritys. Se on SUL:n rahoittama hanke, jossa korostuu järjestöhistoriallinen aspekti, mutta jossa pyritään lisäksi ottamaan haltuun tulosurheilullinen kehitys. Näin epäsuhtaisista aineksista syntyneen koosteen ajatuksellisen ja ilmaisullisen haaksirikon totesi tuoreeltaan Erkki Vasara. ⁴

Siihen kritiikkiin tarvitsee vain lisätä, että Turun yliopistossa Häyrisen teosta käytettiin Suomen historian (valinnaisena) tenttikirjana lukuvuonna 2005–06, mikä tiedonanto on aivan välttämätöntä lopettaa huutomerkkiin!

Kotimaisen yleisurheilun luotettava järjestöhistoria on siten edelleen kirjoittamatta. Organisatorinen analyysi ei ymmärrettävästi noteeraa kilpaurheilua ruumiillisena käytäntönä, missä suhteessa on turvaututtava *ruumiintekniikoiden historiaan*.

Kun nuori urheilija tarttuu 600 grammaa painavaan heittokeihääseen, hypähtelee parikymmentä metriä kiihtyvällä vauhdilla, viskaa keihään lentoradalleen ja pompahtelee karjahdellen heittoviivan tuntumassa, näky on nykykatsojasta korrekti ja moitteeton.

*(Ivar Wilskman:
Neuvoja kotivoimistelussa rautasaual-
la, 1888)*

Erkki Vettenniemi

Yleisurheilun
yhdeksän historiaa

Joskus on ollut toisin. Voimisteluaatteen mies ja helsinkiläisen Ponnistuksen perustaja Viktor Damm havaitsi vuonna 1897, kuinka kilpaurheilun vaatimukset pakottavat ruumiin "luonnottomiin, useinkin kurjan ja viimein naurettavan näköisiin asentoihin". Vastaaviin päätelmiin on tutkimuskirjallisuudessa saapunut Esa Sironen. "Meidän on työlästä enää paneutua niihin vaikeuksiin, joita perinteisen, pitkälle talonpoikaisen yhteiskunnan (...) ihmisillä oli jo pelkän kilpajuoksun kaltaisen tapahtuman hahmottamisessa", hän huomioi sata vuotta Viktor Dammia myöhemmin.⁵

Dammin ja Siroksen arviot tuntuivat pätevän enää lähinnä kilpakävelyn. Ainoastaan sen urheilumuodon yhteydessä jaksetaan puhua suorituksen keinotekoisuudesta tai koomillisuudesta. Mutta minkä tahansa modernin ruumiinharjoituksen historiallinen tarkastelu johtaisi yhdenmukaisesti eli "naurettavan näköisiin" havaintoihin. Kilpajuoksun suhteen tutkimus on edennyt pisimmälle, ennen kaikkea Gérard Bruant'n teoksen *Anthropologie du geste sportif* ansiosta, jossa juoksuaskeleen sosiaalinen konstruktio käydään läpi ele eleeltä. Samassa hengessä olen kirjoittanut jalkaliikunnan ruumiintekniikoista kotimaisittain.⁶

Tämän työn jatkaminen aitajuoksusta kuulantyyön kautta keihäänheittoon olisi ilmeisen hedelmällinen tutkimussuunta. Vain hieman reilut sata vuotta sitten sai alkunsa antropologinen kokeilu, jolle ei ollut vastinetta *Homo sapiensin* historiassa: ihmisen ryhtyi taivuttamaan kehoaan eriskummallisiin asentoihin ja näännyttämään itseään tavoilla, joiden arvo luettiin senttien ja sekuntien avulla. Mitään sellaista ei oltu aikaisemmissa ruumiinkulttuureissa koettu. – Ranskaksi on saatavilla myös Georges Vigarellon monografia ruumiintekniikoiden historiasta, jossa urheilumuotoja esitellään tavattoman monipuolisella otteella.⁷

Toran ja taistelun tarinat

Ruumiintekniikat eivät ole sukupuolisesti neutraaleja. Yleisurheilun historiankirjoituksen neljäs laji olisikin *feministinen historia*, tai sitten sukupuolittuneiden ruumiillisten käytäntöjen historia, jos asia halutaan neutraalimmin ilmaista.

Tälläkin sektorilla on avauksia jo tehty. Esimerkiksi Leena Laine on laatinut artikkelin, jossa suoritetaan suurten linjojen

katsaus 1800-luvun aamuhämärästä 1940-luvun kiistoihin asti. Vielä 1910-luvulla naiset kilpailivat lähes tasavertaisina miesten rinnalla, kunnes seuraavalla vuosikymmenellä heitä ryhdyttiin Laineen sanoin "häättämään kentiltä ja radoilta".⁸

Pohdintaa sietäisi jatkossa syventää, periodista toiseen siirtymen, ja samalla ylitulkintojen kiusausta välttämällä. Siitä on varoittavana esimerkkinä tilastoteoksesta muuhun kirjallisuuteen levinnyt väite, jonka mukaan naiset olisivat kisailleet miehiä ahkerammin 1870-luvun varhaisissa kansanjuhliissa. Tällainen tulkinta on nopeasti kumottu paitsi niin sanotulla arkijärjellä myös aikalaislähteillä.⁹

Mutta yhtä kyseenalaista olisi lukea naisten urheiluhistoriaa muodollisen tasa-arvon näkökulmasta, kilpaurheilun suoritusperiaatteen ehdoilla edeten. Leena Laine on kirjoittanut 1900-luvun alkuvuosien leikkiliikkeestäkin, joka oli tässä maassa lähinnä naisten luomus.¹⁰ Feministinen historiankirjoitus lienee terävimmillään maskuliinisena mielletyn voittamisen projektin kritiikkiä: millä tavoin modernin yleisurheilun hegemoniaa on vastustettu, millaisia vaihtoehtoisia ruumiinkulttuureita on ollut tarjolla? Tällöin ei muuten puhuta yksinomaan naisten keskuudessa harjoituksesta vastarinnasta, kuten kaikki Viktor Heikelin lukijat tietävät.

Kriittisen tutkimuksen kentälle sijoitan myös *menetyksen historian*. Siihen olen toisaalla viitannut kilpajuoksun yhteydessä, ja samalla hahmotellut 1800-luvun rennoista kansanjuhlista kansainvälisten standardien mukaiseen kamppailuun johtanutta taivalta. Humoristiset estejuoksut olivat tämän kehityksen ehkä näkyvin uhri, kun estehupailut korvasi stadionkilpailu parilla puomilla ja vedellä täytetyllä kuopalla.¹¹

Lähestymistapa on jälleen sovellettavissa mihin tahansa urheilumuotoon. Keihästä heitettiin vielä 1900-luvun alussa sekä tarkkuuden että pituuden mukaan, jälkimmäisessä tapauksessa molempien käsien yhteistulos huomioiden. Seiväsurheilun puolella löytyy samoilta vuosilta mainintoja pituuskilpailuista, ja sillä suunnalla kansanomaisen seiväshypyn juuret ovatkin, oijen yli tapahtuneissa loikissa. Kaikissa urheiluiissa kilpailukäytännöt ovat virtaviivaistuneet, yhdenmukaistuneet eli typistyneet.

Vanhoilla hyvillä ajoilla on sankka ihailijoiden joukko, mutta menetyksen historiaa kirjoitettaessa olisi aiheellista välttää ylenpalttinen nostalgia. Kilpaurheilujen evoluutio on ollut ehdottoman looginen ja teknologisen järjen ohjaama prosessi. Tulevien

Erkki Vettenniemi

Yleisurheilun
yhdeksän historiaa

sukupolvien tehtävä on vuorostaan todeta, voiko urheilun kova ydin ikään kuin sulaa. Toistaiseksi ennätystehtailuun tympään-
tyminen on johtanut rahvaanomaisen kisailujen renessanssiin
tulosurheilun vaikutuspiirin ulkopuolella: kestopäällysteisillä
areenoilla kilpaillaan edelleen yhtä hymyttömästi kuin karkeilla
hiekkakentillä sata vuotta sitten.¹²

Kun menetyksen historia kertoo kilpailukulttuurien kaven-
tumisesta, *suoritusvälineiden historia* todistaa modernisaatiosta
tossujen ja diskusten tasolla. Tämä ei ehkä välittömästi näytä
erikoisen kiehtovalta tutkimusväylältä. Ivar Wilskmanin muistel-
missa on kuitenkin hyödyllisiä sivupolkuja heittovälineiden var-
haishistoriaan, ja vaikka teoksen asiasisältöä on monin paikoin
oikaistava muiden tekstien avulla, Wilskman oli 1870-luvulta
alkaen modernin urheilun intohimoinen näkijä ja tekijä.¹³

Pajamoukarista on melkoinen harppaus mittatilauksena
tehtyyn heittomoukariin. Välinehistoria avautuisikin helposti
taloushistorian taholle: kotimaisen urheiluvälineteollisuuden
historia on niin ikään kirjoittamatta. Lähtötelineet ja seiväs-
materiaali ovat taas läheisesti tekemisissä ruumiintekniikoiden

(*Sporten* 5/1892)

kanssa. Muissa yhteyksissä olen lyhyesti sivunnut juoksuutossujen varhaisvaiheita, ja lainannut tällöin Lauri Pihkalan mainintaa piikkikenkien "keinotekoisuudesta". Tahkon mukaan piikkareita vastustettiin 1900-luvun alussa "periaatteellisista syistä".¹⁴

Luonnehdinta on poikkeuksellinen kiinnostava, ja vastaavien puhetaapojen pelastaminen unohdukselta olisi todellinen haaste tutkimukselle. Urheiluhistorioitsijat ovat liian usein päätyneet tuottamaan konflikteista puhdistettua historiaa – lähdeviitteillä varustettuja kertomuksia, jotka rakentuvat yhtä vaivattomasti kuin sesongista toiseen uusiutuvat ennätystilastot.¹⁵

Näytteet paljastavat, termit kertovat

Nuoren Pihkalan lainaukset tulevat hänen vuonna 1908 julkaisemastaan Urheilijan oppaasta. Sen ilmestymisestä on tuota pikaa kulunut täydet sata vuotta, eikä vielääkään ole luettavissa asiallista *valmennuksen historiaa*.

Kansanomaiset kisailut kehkeytyivät spontaanisti markkinoiden kupeessa tai työpäivän päätteeksi, kun taas modernin urheilun suorituksiin valmistaudutaan päätoimisesti, ympärivuotisesti ja alan ammattilaisten ohjauksessa.

Kestävyysjuoksun suhteen olen tehnyt alustavia huomioita ja vahvistanut siinä ohessa Leena Laineen havainnon raviurheilun antaman mallin ensiarvoisuudesta. Hevosjuoksun valmennukselliset käytännöt ja puhettavat siirtyivät 1800-luvun lopulla ihmiskilpailuihin.¹⁶ Muilta osin yleisurheilun kotimaiset valmennushistoriat ovat kartoittamatta. Heikki Kantola tosin laati vuonna 2005 katsauksen suomalaisiin "valmennuskulttuureihin", mutta kirjoitus perustui urheilutoimittajien taannoisiin tuotoksiin, jotka olivat jo ilmestyessään vanhentuneita kyhäyksiä.¹⁷ Kantolan laajan artikkelin päätteeksi mainostetaan myöhemmin julkaistavaa teosta, ja jos siihen tarpeeseen tekstimassa kasvaa vain määrällisesti, lopputuloksen arvo rajoittuu paperitavaran uusiokäyttöön.

Valmennuksen historioitsijan olisi syytä hyödyntää Jyri Puhakaisen 1990-luvun tuotantoa, jossa aiheeseen paneudutaan filosofian ja vielä tarkemmin sanoen eksistentiaalifilosofian kautta. Puhakaisen tutkimuksellisen otteen kuljettaminen ajassa taaksepäin olisi tärkeä hanke, ja silloin on tietysti palattava Tahkon esiintuloon asti. Pihkala on edelleen ylivõimaisesti merkittävin

Erkki Vettenniemi

Yleisurheilun
yhdeksän historiaa

urheiluliikkeen sisältä noussut ajattelija. Hänen tekstiensä aatehistoriallisia taustoja on puolestaan Harri Salimäki punninnut.¹⁸

Heikki Kantolan mainitusta kirjoituksesta puuttuu kokonaan esimerkiksi urheilulääketieteen historia. Se on kuitenkin elimellinen osa urheiluvalmennusta, ja lääketieteen avaamista mahdollisuuksista puhuttaessa edetään hyvin luontevasti *dopingin historiaan*.

John Hobermanin teos *Mortal Engines* on pakollista luettaavaa modernin urheiluvalmennuksen tutkijoille. Sen sivuilla osoitetaan poikkeuksellisen laajan lukeneisuuden nojalla, miten dopingaiheen pintakuuhu väkevine virtsanäytteineen on pyyhkäistävä syrjään ja uppouduttava sen sijaan *dopingmentaliteettiin*.¹⁹ Kilpaurheilu oli heti syntyessään ankaraa kamppailua senteistä ja sekunnin murto-osista. Ihmiskehosta pyrittiin ottamaan kaikki tehot irti, urheilija halusi tehdä tempunsa aina aavistuksen verran paremmin.

Tämä mentaliteetti ja sitä myötäilevät valmennuskäytännöt johtivat täysin luonnollista tietä lääketieteellisten kokeilujen pariin. Lääkärit liittoutuivat Suomessakin 1900-luvun alussa urheiluliikkeen edustajien kanssa; sitä ennen he olivat nostattaneet kysymyksiä kilpaurheilun terveydellisistä riskeistä. Hannes Kolehmainen juoksuvuodet kattavat tämän murrosperiodin, ja juoksijasankarin kasvissyöntikokeilut ovat jo samalla jatkumolla myöhempien aikojen verenvaihtopuuhestelujen kanssa.

Dopingin historiaan pureuduttaessa on vain unohdettava urheiluväen omatekoiset kieltolistat ja moralisoivat diskurssit. Niistä lähtökohdista ei synny kuin numerohistorian sensaatiomaisia muunnelmia, jotka eivät lisää ymmärrystä käryjen, skandaalien ja sanktioiden mekanismeista.

Urheilijan opas vuodelta 1908 on avaintekstejä myös yleisurheilun tällä erää viimeiseen historiaan siirryttäessä. Kyse on *terminologian historiasta*, melko pitkälti etymologisesta tarkastelusta, josta ammensin kirjoituksen alussa.

Nyt on tärkeää huomata, että minkään kielen "yleisurheilu" ei tarkoittanut 1900-luvun ensi vuosina nykyistä yleisurheilua. Meidän tuntemamme yleisurheilu poikkeaa tuon ajan "yleisestä urheilusta" sekä urheilumuotojen tarjonnan että kilpailukäytäntöjen suhteen. Vapaaurheilusta ja yleisestä urheilusta puhui Pihkala opaskirjassaan, ja hieman myöhemmin ehdotti Viktor Heikel saksalaisvaikutteista kevyttä atleutiikkaa kotimaiseen käyt-

töön.²⁰ Rata- ja kenttärheilukin tunnettiin, mutta vasta 1930-luvulla vakiintui nimitys yleisurheilu – mihin mennessä sen piiriin asettuneet urheilumuodot olivat saaneet 'lopullisen' asunsa.

Silja Hurskaisen vuonna 2005 valmistunut tutkielma on mittava etymologinen avaus lukuisiin urheilumuotoihin. Sen mukaan yleisurheilua olisi käytetty nykymielessä jo 1910-luvun alussa, mutta toisaalta "yleisurheilijaa" oli sitä ennen suosittu "yleisatleetin" synonyyminä, mikä on jäänyt tekijälle epäselväksi.²¹ Kun tutkielman keskeisiä tavoitteita on ollut selvittää, miten ja milloin tiettyjen urheilumuotojen nimet saapuivat suomeen kieleen, siihen tarkoitukseen Hurskaisen lähdemateriaali on todettava hyvin puutteelliseksi. Mutta ainakin jatkotutkimuksille on nyt olemassa pohja.

Rajojen takana on saksan kielen *Leichtathletik* alistettu Hajo Bernettin toimesta etymologiselle tutkimusotteelle.²² Suomalaisittain saattaisi olla kiinnostavaa seurata "kevyen atletriikan" kompositiossa tapahtuneita muutoksia. Hirrensyöksy, visapallonheitto ja köydenveto olivat Hannes Kolehmainen aikoina legitiimejä kesäurheiluja siinä missä pikajuoksu ja korkeushyppykin. Malli tuli alkuaan ulkomailta, mutta esimerkiksi Wilskman propagoi huomattavalla innolla visapallonheiton ruumiinharjoitussellista arvoa.

Wilskman myös piti vielä muistelmakirjassaan kiinni "voimailusta". Siihen mennessä eli 1920-luvun lopulla suosioon nousutta "yleisurheilua" hän karttoi tietoisesti. Juoksut ja hypyt olivat hänelle painin ja hiihdon tavoin pelkkää voimailua – eivät urheilua, jossa liikevoiman oli purjehduksen tyylisiin tultava muualta kuin omista jänteistä.²³

(*Urheilijan Joulu*
1917)

Erkki Vettenniemi

Yleisurheilun
yhdeksän historiaa

Purkaen, raastaen ja repien

Yleisurheilun kotimaisesta historiasta on kirjoittamatta enemmän kuin yhdeksän monografiaa. Tilanne on verrannollinen eli yhtä haasteellinen toisaallakin, rata- ja kenttäurheilun tuolla puolen, mihin jo vihjasin. Edeltäviä huomioita on mahdollista ja suotavaakin sovittaa muihin urheiluihin.

Urheilumuodosta riippumatta oleellista on kyky luoda vieraannuttava katse moderneihin ruumiinharjoituksiin. Ainakin Matti Hannuksen mukaan olisin tässä tavoitteessa taannoin onnistunut: "Ajoittain tuntuu siltä kuin [tekijä] kääntelisi valoa vasten pinseteissä rimpuilevaa kummallisen näköistä ötökkää, josta on vaikea saada selvää", hän arvioi juoksuhistoriaani.²⁴ Ilmaisu on ihailtavan täsmällinen, mitä siis pyrkimyksiini tulee; Hannus vain lausuu sen *arvostelevassa* mielessä.

Jos tyydymme lähestymään kilpaurheilua sen omista lähtökohdista käsin, tuloksena tahtoo olla harmitonta kronikointia, "näennäisen ongelmatonta" sankaritarinaa. Luonnehdinta tulee Esa Siroselta ja se rinnastuu nuoren Pihkalan havaintoihin Väkevästä Mateista paria sukupolvea aikaisemmin. Sironen on ehdottanutkin yhdeksi tutkimussuunnaksi paluuta kaikkien tunteisiin ja ikään kuin luonnollisen kasvuympäristön löytäneisiin urheilumuotoihin. Sellaiset tulisi alistaa "purkavalle, etäännyttävälle ja samalla läheltä katsovalle rekonstruoinnille", jolloin voitaisiin saavuttaa paradigmaattisesti jotain uutta.²⁵

Vieraannuttamisefekti voi olla myös tahatonta laatua, kuten "yleisen yleisurheilun" yhteydessä nähtiin. "Suomen yleisurheilun historian" taas todettiin olevan otsikointia ajatellen jo käytetty muotoilu. Sen kirjan kohdalla on puhuttava otsikon väärinkäytöstä, ja jos tilannetta halutaan yhtä kunnianhimoisella otteella korjailla, ehdottaisin teossarjalle nyt mahdollisimman täsmällistä nimeä: Suomen yleisten urheilujen yhdeksän yleisintä historiaa.

Lähdeviitteet

¹ Esa Sironen, "Sport". Teoksessa Olli Alho ym. (toim.), Finland. A Cultural Encyclopedia. Trans. Hildi Hawkins and David McDuff. Helsinki: Finnish Literature Society 1997, 298.

- ² Lauri Pihkala (toim.), *Urheilijan opas*. Jyväskylä: K. J. Gummerus 1908, 2. – Myöhemmän tutkimuskirjallisuuden muotoilusta, ks. Henning Eichberg, "Stronger, Funnier, Deadlier. Track and Field on the Way to the Ritual of the Record". Teoksessa John Marshall Carter ja Arnd Krüger (toim.), *Ritual and Record. Sports Records and Quantification in Pre-Modern Societies*. New York: Greenwood Press 1990, 123.
- ³ Ks. Erkki Vettenniemi, *Joutavan juoksun jäljillä. Kestävyyajuoksun varhaisvaiheet Suomessa*. Helsinki: SKS 2006, 24–26, 49, 182, 207–209, 406 viite 379. – Matti Hannus on jopa hämmästellyt, että hänen tulkintoihinsa suhtaudutaan vakavasti. Ks. Hannus, "Aikamatka Suomen juoksun esihistoriaan" (*Juoksija* 2/2006, 74). Vrt. Vettenniemi 2006, 29, 101, 374.
- ⁴ Erkki Vasara, "Yleisurheilumme historiaa – kuvauksia menestysten vuosikymmeniltä". *Historiallinen Aikakauskirja* 2/1988, 131–134.
- ⁵ [Viktor Damm], *Perustakaa voimisteluseuroja! Ruumiinharjoitusten tarpeellisuudesta kansallemme*. Helsinki: Ponnistus 1897, 13; Esa Sironen, *Urheilun aika ja paikka*. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus 1995, 180.
- ⁶ Gérard Bruant, *Anthropologie du geste sportif. La construction sociale de la course à pied*. Paris: Presses Universitaires de France 1992; Vettenniemi 2006, 22–23, 68–69, 100–101, 112–129, 259–261, 294–299. – Korkeushypyn ruumiintekniikoista, ks. John Bale, *Imagined Olympians. Body Culture and Representation in Colonial Rwanda*. Minneapolis: University of Minnesota Press 2002, 173–185.
- ⁷ Georges Vigarello, *Une histoire culturelle du sport. Techniques d'hier et d'aujourd'hui*. Paris: Robert Laffont 1998. Ks. myös Jean-Michel Legras (toim.), *Vers une technologie culturelle des activités physiques et sportives. Histoires des techniques sportives et de leurs transmissions*. Paris: Vigot 2005.
- ⁸ Leena Laine, "Naisten urheilun reunaehdoista. Kokemuksia yleisurheilusta ja hiihdosta 1940-luvulle". Teoksessa Kalervo Ilmanen (toim.), *Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitos 2004, 120–122. Ks. myös Timo Hakulinen, "Keskustelu naisten kilpaurheilun sopivuudesta naisille kävi kiivaana 1920-luvun lopulla". Teoksessa Arto Nevala (toim.), *Olympialaiset ja naisliikunta. Satavuotiaat Joensuu: Suomen Urheiluhistoriallinen Seura 1996, 11–18.*
- ⁹ Vettenniemi 2006, 143–144, 411 viite 556.
- ¹⁰ Leena Laine, "Voimistelua, leikkiä, urheilua". *Naisliikunnan ohjelmanrakennusta 1910-luvulla*. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela ym. (toim.), *Taidetta ja tehdasurheilua*. Jyväskylä: Atena 2005, 155–172.
- ¹¹ Vettenniemi 2006, 313–320, 374–375. "Modernin urheilun historiankirjoitus on unohtanut narrin" (Eichberg 1990, 126–127).
- ¹² Käänteiden aavisteluista, ks. Pekka Kärkkäinen, Erkki Laitinen ja Esa Sironen, "Takaisin juurille?". Teoksessa Anssi Halmesvirta ja Heikki Roiko-Jokela (toim.), *Se toinen Paavo Nurmi – ja varjoon jääneet*. Jyväskylä: Atena 1997, 121–131.
- ¹³ Ivar Wilskman, *Muistelmiani voimistelu- ja voimailuelämämme alkuajoilta*. Helsinki: Otava 1929, 99–110. Vrt. Vettenniemi 2006, 398 viite 93.

Erkki Vettenniemi

Yleisurheilun
yhdeksän historiaa

- ¹⁴ Vettenniemi 2006, 158, 162. Kl. U. Suomelan julkaisematta jäänyt Suomen urheilun historia II sisältää luvun kotimaisen urheiluvälinekaupan varhaisvaiheista; käsikirjoitus löytyy Suomen Urheiluarkistosta. Lexi Lehtosen teos *Otto Brandtin tie – Otto Brandts väg* (2005) johdattaa lähinnä polku- ja moottoripyöräkaupan historiaan vuodesta 1905 eteenpäin. Brandt muuten harjoitti suksikauppaa jo 1890-luvulla.
- ¹⁵ Vrt. Henning Eichberg, "Sundhed, glaede, faelleskab – og hvor modsætningerne ligger. Om idraettens enhed og mangfoldighed i Finland". Teoksessa Jörn Hansen ja Thomas Skovgaard (toim.), *Idraettens mangfoldighed – idraettens graenser?* Odense: Odense Universitetsforlag 2001, 176–179.
- ¹⁶ Vettenniemi 2006, 36–37, 51–52, 136–139, 285–286, 373.
- ¹⁷ Heikki Kantola, "Suomalaisen valmennuskulttuurin kehitys". Valmentaja 5–6/2005, 8–34. Vrt. Vettenniemi 2006, 428 viite 1162.
- ¹⁸ Jyri Puhakainen, Kohti ihmisen valmentamista. Holistinen ihmiskäsitys ja sen heuristiikka urheiluvälennuksen kannalta. Tampere: TAJU 1995; Harri Salimäki, Isänmaan ja urheilu-uskon mies. Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana. Helsinki: SKS 2000.
- ¹⁹ John Hoberman, *Mortal Engines. The Science of Performance and the Dehumanization of Sport*. New York: The Free Press 1992. – Seppo Pänkäläisen *Suomalainen doping* (1993) ja Pertti Hemänuksen *Doping, hyvä vihollinen* (1997) eivät ole vailla ansioita, mutta dopingin varhaishistoria on kotimaisittain vielä kirjoittamatta.
- ²⁰ Vettenniemi 2006, 183, 376.
- ²¹ Silja Hurskainen, *Mutkamäenlaskusta alppiihintaan. 43 urheilumuodon nimen etymologiaa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2005, 71–72.*
- ²² Hajo Bennett, *Leichtathletik im geschichtlichen Wandel*. Schorndorf: Hofmann 1987, 16–19.
- ²³ Wilskman 1929, 11–13.
- ²⁴ Hannus 2006, 75.
- ²⁵ Sironen 1995, 56–57, 251.